

10. Вільний голос. - Полтава. - 1918. - 13 квітня.
11. Селянська спілка. - Катеринослав. - 1917. - 16 вересня.
12. Тихомиров П. Примечание редакции // Известия Нежинского общественного комитета. - 1917. - 25 липня.
13. Сумцов Н. Украинский литературный язык // Черниговская земская газета. - 1918. - 2 лютого.
14. Черкавський М. До інтелігенції на Україні // Громадянин. - Житомир. - 1917. - 18 березня.

Олексій Нестуля (Полтава)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДВАЛИНИ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ РОБОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ П.СКОРОПАДСЬКОГО

Проблеми збереження національної історико-культурної спадщини в Українській державі вирішувались в нерозривному зв'язку з завданнями культурного та державного будівництва.

Безумовно, такий підхід не міг не імпонувати активним учасникам пам'яткоохоронного руху в Україні. Свідченням цього став скликаний влітку 1918 р. з ініціативи Товариства діячів українського мистецтва з'їзд діячів українського пластичного мистецтва. На цьому форумі, який проходив з 9 до 16 червня у Києві важливе місце зайняли і питання збереження та дослідження історико-культурної спадщини. Зокрема, в резолюції з'їзду пропонувалось утворити "повітові комісії по охороні пам'яток старовини там, де нема музеїв і товариств, котрі турбувалися б цією справою", та організувати підготовку фахівців-пам'яткоохоронців. Як одно з важливіших висувалось також завдання широкої популяризації пам'яток. На думку делегатів з'їзду, держава повинна була відігравати більш суттєву роль в організації охорони пам'яток — через відповідне законодавство, фінансову політику, органи адміністративного управління, політику в галузі освіти тощо¹.

Саме з цих позицій визначали актуальність розширення державних пам'яткоохоронних заходів автори доповідної записки про утворення Головного управління мистецтв та національної культури, звертаючись 17 червня 1918 р. до Ради Міністрів Української держави.

З метою забезпечення належних умов розвитку та проведення єдиної державної політики в царині культурного будівництва, в доповідній пропонувалось утворити центральний орган керівництва ним — Головне управління мистецтв та національної культури Української держави. До нього з департаменту мистецтв Міністерства народної освіти мали перейти відділи: охорони пам'яток, театральний, архівно-бібліотечний, пластичних мистецтв, художньої промисловості, музичний². Розглянувши доповідну записку, Рада Міністрів 21 червня 1918 р. схвалила викладені в ній пропозиції³.

Вже незабаром далися взнаки переваги нової системи управління

культурним будівництвом. Так, в липні 1918 р. вперше за час існування відділу охорони пам'яток були повністю укомплектовані його штати. У відділі на той час працювали: С. Аршиневський, М. Біляшівський (голова відділу), А. Грабар, О. Гуцало, Н. Дацько, В. Іщенко, Ф. Кондрашенко, І. Костенко, І. Красицький, І. Моргілевський, А. Постолювський, К. Татарян, К. Широцький, В. Шугаєвський. Таким чином, як і передбачалося штатним розписом на 1918 р., відділ мав 15 співробітників⁴. Поступово удосконалювалась і структура відділу. Зокрема, почали діяти секції: охорони пам'яток археології, музеїв, експедицій, реєстрації пам'яток⁵.

Влітку 1918 р. розпочав роботу також відділ охорони пам'яток церковної старовини при Міністерстві ісповідань. Очолив його протоієрей Йосип Павлович Кречетович. У відділі також працювали В. Барвінок, І. Гончаров, О. Д'яконенко, М. Істомін, В. Левитський, К. Нікітіна, О. Піотровська, М. Сагарда, П. Скибинський, М. Туницький⁶. Всі вони доклали немало зусиль, щоб зберегти кращі набутки українського народу в лоні і культурних традицій православної церкви.

Пам'яткоохоронну спрямованість мала і діяльність ряду комісій та комітетів, утворених при Міністерстві ісповідань: Ученого комітету, комісії в справах церковного будівництва в Україні⁷.

Восени 1918 р. у Полтаві Г. Коваленко, М. Рудинський, Н. Мірза-Авак'яні разом з В. Щербаківським, В. Щепот'євим, С. Рудинським, Н. Ацибор, Л. Падалкою, Д. Свєхотвим склали ініціативну групу, яка розробила проект створення Українського наукового товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині⁸. Восени 1918 р. пам'яткоохоронне товариство виникло також в м. Маріуполі на Катеринославщині. Воно прибрало назву "Товариство вивчення місцевого краю і допомоги розвитку Маріупольського повітового земського музею". Як повідомив у листі до відділу охорони пам'яток від 16 жовтня 1918 р. голова товариства І. Коваленко, його мета — "вивчати місцевий край з усіх боків: природничого, історично-археологічного, етнографічного, економічного. Особи, що згуртувалися в цьому Товаристві, — продовжуватимуть працювати у купі з земськими діячами, щоб розширити земський музей, проект якого щойно прийнятий"⁹.

Тісні стосунки підтримував відділ охорони пам'яток і з музеєм товариства "Просвіта" в м. Богуславі Канівського повіту на Київщині. Це випадково один з фундаторів музею Ф. М. Сінгалевич в 1918 р. був призначений уповноваженим відділу охорони пам'яток у Канівському повіті¹⁰.

Подібними повноваженнями в вересні 1918 р. був наділений директор реального училища в містечку Лохвиця на Полтавщині¹¹.

Здійснення пам'яткоохоронних функцій на Черкащині взяв на себе повітовий музей товариства "Просвіта". Товариство "Просвіта" виступило

також ініціатором створення музею в Білій Церкві. Особливу роль в його розбудові відіграв Степан Леонтійович Дроздов-Мишківський. Народився він в с. Корніловка Мстиславського повіту на Могилівщині в українській селянській сім'ї. Отримавши початкову освіту, в 1918 р. закінчив Мстиславське трьохкласне училище. Після цього служив до 1923 р. в різних поштово-телеграфних установах і закладах, пройшовши шлях від поштаря Уманської поштово-телеграфної контори до начальника такої ж контори в Білій Церкві. А весь вільний від служби час Степан Леонтійович віддавав дослідженню пам'яток української культури. В кінці XIX — на початку XX ст. він підтримував тісні творчі стосунки з багатьма відомими науковцями і культурними діячами України — В. Антоновичем, О. Кониським, І. Нечуй-Левським, М. Лисенком, М. Петровим, В. Науменком, С. Сфремовим. Згодом познайомився і близько зійшовся з М. Біляшівським, В. Козловською, Д. Щербаківським. В 1913 р. разом з В. Щербаківським здійснивав археологічні розкопки біля м. Ліпляве на Полтавщині. Поступово С. Л. Дроздов-Мишківський зібрав непогану колекцію пам'яток української старовини, значну частину якої в 1918 р. передав до музею Білоцерківського товариства "Просвіта". Згодом очолив музей, який перетворив в осередок популяризації славного минулого краю та охорони пам'яток.

Завдяки подвизницькій праці на ниві охорони пам'яток директора Житомирської хлоп'ячої гімназії А. М. Якімаха та активного учасника культурно-просвітницького руху на Волині М. К. Кудрицького в 1918 р. були закладені основи Українського музею в Житомирі¹².

Відділ охорони пам'яток Головного управління мистецтв національної культури успішно співпрацював становленню і розширенню діяльності місцевих музеїв. Так, саме на їх підтримку було направлено 25000 крб з виділеної у вересні 1918 р. Радою Міністрів у розпорядження відділу суми на першочергові пам'яткоохоронні заходи. Зокрема, централізовану фінансову допомогу тоді отримали музеї в Богуславі, Вінниці, Херсоні, Хоролі. Опікувався відділ і вирішенням питання забезпечення приміщеннями та охороною колекцій музеїв в Вінниці і Хоролі. З цією метою неодноразово звергався до місцевих органів самоврядування, Міністерства внутрішніх справ, військових відомств. В червні 1918 р. відділ рішуче опротестував дії управління Миколаївського порту, яке планувало зайняти приміщення морської гауптвахти, де розміщались експозиції музею ім. В. В. Верещагіна та класи художньої школи¹³.

За безпосередньої участі співробітників відділу охорони пам'яток велись роботи по створенню експозицій ряду всеукраїнських музеїв, як, наприклад, Національної картинної галереї, Військово-історичного музею. Уряд Української держави 8 серпня 1918 р. погвісто задовольнив прохання відділу охорони пам'яток про асигнування 17825 крб на придбання низки

10. Вільний голос. - Полтава. - 1918. - 13 квітня.
11. Селянська спілка. - Катеринослав. - 1917. - 16 вересня.
12. Тьхомиров П. Примечание редакции // Известия Нежинского общественного комитета - 1917. - 25 липня.
13. Сумцов Н. Украинский литературный язык // Черниговская земская газета. - 1918. - 2 лютого.
14. Черкавський М. До інтелігенції на Україні // Громадянин. - Житомир. - 1917. - 18 березня.

Олексій Нестуля (Полтава)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДВАЛИНИ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ РОБОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ П.СКОРОПАДСЬКОГО

Проблеми збереження національної історико-культурної спадщини в українській державі вирішувались в нерозривному зв'язку з завданнями державного будівництва.

Безумовно, такий підхід не міг не імпонувати активним учасникам державного руху в Україні. Свідченням цього став скликаний влітку 18 р. з ініціативи Товариства діячів українського мистецтва з'їзд діячів українського пластичного мистецтва. На цьому форумі, який проходив з 9 по 16 червня у Києві важливе місце зайняли і питання збереження та дослідження історико-культурної спадщини. Зокрема, в резолюції з'їзду опонувалось утворити "повітові комісії по охороні пам'яток старовини м. де нема музеїв і товариств, котрі турбувалися б цією справою", та організувати підготовку фахівців-пам'яткоохоронців. Як одно з важливіших завдань також зазначено широку популяризацію пам'яток. На думку делегатів з'їзду, держава повинна була відігравати більш суттєву роль в організації охорони пам'яток — через відповідне законодавство, фінансову підтримку, органи адміністративного управління, політику в галузі освіти тощо¹.

Саме з цих позицій визначали актуальність розширення державних пам'яткоохоронних заходів автори доповідної записки про утворення державного управління мистецтв та національної культури, звертаючись 17 червня 1918 р. до Ради Міністрів Української держави.

З метою забезпечення належних умов розвитку та проведення єдиної державної політики в парні культурного будівництва, в доповідній записці пропонувалось утворити центральний орган керівництва ним — Головне управління мистецтв та національної культури Української держави. До нього ввійшли б департаменту мистецтв Міністерства народної освіти мали перейти відділи: охорони пам'яток, театральний, архівно-бібліотечний, пластичних мистецтв, музичний, театральної промисловості, музичний². Розглянувши доповідну записку, Рада Міністрів 21 червня 1918 р. схвалила викладені в ній пропозиції³.

Вже незабаром далися взнаки переваги нової системи управління

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДВАЛИНИ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ РОБОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ П.СКОРОПАДСЬКОГО

Проблеми збереження національної історико-культурної спадщини в Українській державі вирішувались в нерозривному зв'язку з завданнями культурного та державного будівництва.

Безумовно, такий підхід не міг не імпонувати активним учасникам пам'яткоохоронного руху в Україні. Свідченням цього став скликаний влітку 1918 р. з ініціативи Товариства діячів українського мистецтва з'їзд діячів українського пластичного мистецтва. На цьому форумі, який проходив з 9 до 16 червня у Києві важливе місце зайняли і питання збереження та дослідження історико-культурної спадщини. Зокрема, в резолюції з'їзду пропонувалось утворити "повітові комісії по охороні пам'яток старовини там, де нема музеїв і товариств, котрі турбувалися б цією справою", та організувати підготовку фахівців-пам'яткоохоронців. Як одно з важливіших висувалось також завдання широкої популяризації пам'яток. На думку делегатів з'їзду, держава повинна була відігравати більш суттєву роль в організації охорони пам'яток — через відповідне законодавство, фінансову політику, органи адміністративного управління, політику в галузі освіти тощо¹.

Саме з цих позицій визначали актуальність розширення державних пам'яткоохоронних заходів автори доповідної записки про утворення Головного управління мистецтв та національної культури, звертаючись 17 червня 1918 р. до Ради Міністрів Української держави.

З метою забезпечення належних умов розвитку та проведення єдиної державної політики в царині культурного будівництва, в доповідній пропонувалось утворити центральний орган керівництва ним — Головне управління мистецтв та національної культури Української держави. До нього з департаменту мистецтв Міністерства народної освіти мали перейти відділи: охорони пам'яток, театральний, архівно-бібліотечний, пластичних мистецтв, художньої промисловості, музичний². Розглянувши доповідну записку, Рада Міністрів 21 червня 1918 р. схвалила викладені в ній пропозиції³.

Вже незабаром далися взнаки переваги нової системи управління

культурним будівництвом. Так, в липні 1918 р. вперше за час існування відділу охорони пам'яток були повністю укомплектовані його штати. У відділі на той час працювали: С. Аршинський, М. Біляшівський (голова відділу), А. Грабар, О. Гудало, Н. Дацько, В. Іщенко, Ф. Кондрашенко, І. Костенко, І. Красицький, І. Моргілевський, А. Постоловський, К. Татарин, К. Широцький, В. Шугасвський. Таким чином, як і передбачалося штатним розписом на 1918 р., відділ мав 15 співробітників⁴. Поступово удосконалювалась і структура відділу. Зокрема, почали діяти секції: охорони пам'яток археології, музеїв, експедицій, реєстрації пам'яток⁵.

Влітку 1918 р. розпочав роботу також відділ охорони пам'яток церковної старовини при Міністерстві ісповідань. Очолив його протоієрей Йосип Павлович Кречетович. У відділі також працювали В. Барвінок, І. Гончаров, О. Д'яконенко, М. Істомін, В. Левитський, К. Нікітіна, О. Піотровська, М. Сагарда, П. Скибинський, М. Туницький⁶. Всі вони доклали немало зусиль, щоб зберегти країні набутки українського народу в лоні і культурних традицій православної церкви.

Пам'яткоохоронну спрямованість мала і діяльність ряду комісій та комітетів, утворених при Міністерстві ісповідань: Ученого комітету, комісії в справах церковного будівництва в Україні⁷.

Восени 1918 р. у Полтаві Г. Коваленко, М. Рудинський, Н. Мірза-Авак'янц разом з В. Щербаківським, В. Щецот'євим, С. Рудинською, Н. Ацибор, Л. Падалкою, Д. Свосхотвим склали ініціативну групу, яка розробила проект створення Українського наукового товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині⁸. Восени 1918 р. пам'яткоохоронне товариство виникло також в м. Маріуполі на Катеринославщині. Воно прибрало назву "Товариство вивчення місцевого краю і допомоги розвитку Маріупольського повітового земського музею". Як повідомив у листі до відділу охорони пам'яток від 16 жовтня 1918 р. голова товариства І. Коваленко, його мета — "вивчати місцевий край з усіх боків: природничого, історично-археологічного, етнографічного, економічного. Особи, що згуртувалися в цьому Товаристві, — продовжували, він, — будуть працювати у купі з земськими діячами, щоб розширити земський музей, проект якого щойно прийнятий"⁹.

Тісні стосунки підтримував відділ охорони пам'яток і з музеєм товариства "Просвіта" в м. Богуславі Канівського повіту на Київщині. Не випадково один з фундаторів музею Ф. М. Сінгалевич в 1918 р. був призначений уповноваженим відділу охорони пам'яток у Канівському повіті¹⁰.

Подібними повноваженнями в вересні 1918 р. був наділений директор реального училища в містечку Лохвиця на Полтавщині¹¹.

Здійснення пам'яткоохоронних функцій на Черкащині взяв на себе повітовий музей товариства "Просвіта". Товариство "Просвіта" виступило

також ініціатором створення музею в Білій Церкві. Особливу роль в його розбудові відіграв Степан Леонтьович Дроздов-Мишківський. Народився він в с. Корнілівка Мстиславського повіту на Могилівщині в українській селянській сім'ї. Отримавши початкову освіту, в 1918 р. закінчив Мстиславське трьохкласне училище. Після цього служив до 1923 р. в різних поштово-телеграфних установах і закладах, пройшовши шлях від поштаря Уманської поштово-телеграфної контори до начальника такої ж контори в Білій Церкві. А весь вільний від служби час Степан Леонтьович видавав дослідженню пам'яток української культури. В кінці XIX — на початку XX ст. він підтримував тісні творчі стосунки з багатьма відомими науковцями і культурними діячами України — В. Антоновичем, О. Кониським, І. Нечуй-Левицьким, М. Лисенком, М. Петровим, В. Науменком, С. Єфремовим. Згодом познайомився і близько зійшовся з М. Біляшівським, В. Козловською, Д. Щербаківським. В 1913 р. разом з В. Щербаківським здійснивав археологічні розкопки біля м. Ліпляве на Полтавщині. Поступово С. Л. Дроздов-Мишківський зібрав непогану колекцію пам'яток української старовини, значну частину якої в 1918 р. передав до музею Білоцерківського товариства "Просвіта". Згодом очолив музей, який перетворив в осередок популяризації славного минулого краю та охорони пам'яток.

Завдяки подвижницькій праці на ниві охорони пам'яток директора Житомирської хлоп'ячої гімназії А. М. Якимаха та активного учасника культурно-просвітницького руху на Волині М. К. Кудрицького в 1918 р. були закладені основи Українського музею в Житомирі¹².

Відділ охорони пам'яток Головного управління мистецтв національної культури успішно сирив становленню і розширенню діяльності місцевих музеїв. Так, саме на їх підтримку було направлено 25000 крб з виділеної у вересні 1918 р. Радою Міністрів у розпорядження відділу суми на першочергові пам'яткоохоронні заходи. Зокрема, централізовану фінансову допомогу тоді отримали музеї в Богуславі, Вінниці, Херсоні, Хоролі. Опікувався відділ і вирішенням питання забезпечення приміщеннями та охорони колекцій музеїв в Вінниці і Хоролі. З цією метою неодноразово звертався до місцевих органів самоврядування, Міністерства внутрішніх справ, військових відомств. В червні 1918 р. відділ рішуче опротестував дії управління Миколаївського порту, яке планувало зайняти приміщення морської гауптвахти, де розміщались експозиції музею ім. В. В. Верещагіна та класи художньої школи¹³.

За безпосередньої участі співробітників відділу охорони пам'яток велись роботи по створенню експозицій ряду всеукраїнських музеїв, як, наприклад, Національної картинної галереї, Військово-історичного музею. Уряд Української держави 8 серпня 1918 р. повністю задовольнив прохання відділу охорони пам'яток про асигнування 17825 крб на придбання низки

речей для Національного музею¹⁴.

За доби П.Скоропадського були зроблені спроби створити на місцях спеціальні пам'яткоохоронні органи, наділені адміністративними повноваженнями і підпорядковані безпосередньо відділу охорони пам'яток.

Першим кроком в цьому напрямі стало розроблене восени 1918 р. у відділі положення про місцевих комісарів по охороні пам'яток. Причому ще до його затвердження у вищих інстанціях відділ надав тимчасові повноваження комісарів по охороні історико-культурної спадщини А.Мальованому і С.Сувчинському на Поділлі, Б.Милорадовичу на Чернівщині, викладачеві Житомирської духовної семінарії Фотинському, вчителю Уманської української гімназії Олексієву¹⁵.

Неодноразово відділ звертався також за допомогою у своїй роботі до окремих знавців старовини та її дослідовних охоронців-мистецтвознавців, музейних працівників, учителів і служителів культу, а особливо — членів наукових, мистецьких та просвітницьких товариств і організацій. Так, весною-влітку 1918 р. конкретні доручення на дослідження і охорону пам'яток відділом були видані: Г.Александровичу, О.Бабенкові, С.Богдановичу, О.Гуку, Ф.Ернсту, З.Свтушенкові, М.Іванову, П.Курінному, С.Міннорі, М.Морозу, М.Негелеві, А.Петрицькому, О.Цінуцькому, та ін.¹⁶

Таким чином поступово складалась певна система організаційного забезпечення пам'яткоохоронних завдань, яка базувалась на поєднанні відповідних зусиль державних органів, громадських об'єднань та окремих поціновувачів спадщини українського народу.

Примітки

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВУ). - Ф. 2201, - оп. 1, - стр. 585. - Арк. 4-5.
2. Там само. - Ф. 2457, - оп. 1, - стр. 1. - Арк. 1-2.
3. Наше минуле. - 1918. - № 2. - С. 187.
4. ЦДАВУ. - Ф. 2201, - оп. 1, - стр. 582. - Арк. 58.
5. Там само. - Стр. 1194. - Арк. 1 - 3.
6. Там само. - Ф. 2457, - оп. 1, - стр. 34. - Арк. 43.
7. Там само. - Стр. 9. - Арк. 7. - Стр. 410. - Арк. 1.
8. Записки українського наукового товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. - Полтава, 1919. - Вип. 1. - С. IX.
9. ЦДАВУ. - Ф. 2457, - оп. 1, - стр. 53. - Арк. 1.
10. Там само. - Ф. 2581, - оп. 1, - стр. 212. - Арк. 19.
11. Там само. - Ф. 2457, - оп. 2, - стр. 4. - Арк. 51, 54.
12. Наше минуле. - 1918. - № 2. - С. 204.
13. ЦДАВУ. - Ф. 2201, - оп. 1, - стр. 1206. - Арк. 2, 5, 13, 7. - Стр. 1209. - Арк. 2-5.

Тетяна Харченко (Полтава)

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВЛАДИ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (1918)

Одним з першочергових завдань гетьманського уряду в галузі внутрішньої політики стало вирішення питання налагодження дієвого адміністративного апарату в губерніях. Необхідність найскорішої реорганізації місцевої виконавчої влади в прецесі державного будівництва була очевидною. А вже сумний досвід Української Народної Республіки свідчив, що неспроможність Центральної Ради налагодити чітку й ефективну систему адміністративної організації як однієї з основних підвалин державності поряд з іншими факторами спричинили її поразку. Саме до такого висновку дійшли деякі безпосередні учасники тих подій, а також і сучасні дослідники¹.

У зв'язку з цим потрібно пригадати, що Центральна Рада, проголосивши Третім Універсалом Українську Народну Республіку, залишила незмінною систему адміністративної влади на місцях. Законодавчим підтримкам існування цієї системи стала постанова Російського Тимчасового уряду від 19 вересня 1917р. та "Тимчасового положення про губернських /обласних/ і повітових комісарів"². Але сама організація управління була влаштована так, що комісари фактично не мали ніякої влади й залишалися тільки свідками повільної руйнації життя. Губерніальні та повітові комісари, що мали репрезентувати на провінції виконавчу владу, були, в дійсності, виборними, керували на місцях разом з виконавчими комітетами й подекуди цілком залежали від місцевих рад солдатських і робітничих депутатів³.

Навесні 1918 року після повернення до Києва уряд УНР призначив тепер уже своїх адміністраторів. Як правило, новими комісарами ставали відомі партійні діячі без потрібного адміністративного досвіду.

До того ж, між центральною владою та місцевими адміністраціями не існувало постійного зв'язку. Комісари часто не реагували на розпорядження Міністерства внутрішніх справ. Більшість наказів та інструкцій, що надходили з Києва, мали партійно-пропагандистський характер⁴. А постанова про запровадження посади губернських і повітових військових комендантів взагалі звелала до мінімуму владу комісарів⁵.

Ось у такому стані дістала у спадщину гетьманська влада органи місцевої адміністрації. Тому новий уряд поставив за мету в найкоротші строки